

het gymna-
materieel ge-

de schilder-
togen indruk
soliditeit. Zij
lost zich op
de schilder
en en kleur-

rvlakkigheid,
bonden door
ijnen en zich
vervluchtigt

ooral Claude
te impressio-
de Haagsche
Mauve en de
van Brein-
sterdamse
ap. In deze
n figuurcom-
n verdwij-
en eendeloos
kken, al ver-
de saamge-
ok zijn palet
toeschrijven
me, dat tege-
t palet weert
at vibreeren
k zijn reizen
ed gebleven.
insparant en
en luchtiger
den blauwen
erona, Rome
dagteekenen
met de fijne

het schilderij
uiterste va-
in deze rich-
het rood zijn
r heeft zich
n valeurs en
ijle luchtige
richting zou
ar te nemen

me slaat nu
eral. In het
op de ob-
beelde wezen
impressie
en in ver-

z.g.n. expres-
de mensch
meer passief,
in het im-
objectiviteit,
het subject,
van de im-
et meer pas-
grensde ver-
n door een

beschuldigd
redeneering,
die Gerefor-
s waarachtig
mensch was,
komen men-

Christus toch

volkomen en
er was niet

schelijk „ik“
tuur. Het is
aangenomen
en mensche-

ken, dat van
dat van het
mooten uit
ing zijn met
i, wil men,
ofdstuk, dat

schouwingen
den Christus
s praktische

gezegde wel
iet inhaerent

ou onze Hei-
achtige men-
as menschen
tuur nimmer
“ wordt ge-

doelloos noodlot, maar laat zich met onstuimige en ongetemde kracht overal gelden. Ook dit expressionisme, dat het impressionisme heeft afgewisseld, openbaart zich op alle parallelgebieden van het praktische en theoretische leven, op dat van wetenschap en kunst. Op het gebied van de schilderkunst zijn vooral Cézanne en Van Gogh de groote baanbrekers en openbaart zich hetzelfde streven in meerdere of mindere mate met grooter of kleiner talent in allerlei richtingen als het kubisme, futurisme, abstractionisme, absolute schilderkunst enz. De ziel heeft hier haar onderworpenheid, haar ontvankelijkheidsgevoel, haar passiviteit tegenover de natuur en de objectiviteit afgelegd en maakt nu omgekeerd de natuur tot drager, symbool van eigen subjectieve gevoelens, breekt om zoo te zeggen de natuur stuk en vernietigt die en bouwt de elementen daarvan weer op naar eigen opvatting, naar eigen architectuur en compositie.

Cézanne bouwt het schilderij op in kleurvolumes in kleurblokken. Van Gogh vat de natuur in een hartstochtelijk barok vlammeend lijnenspel. Het kubisme kristalliseert en verstart het expressionisme tot dogma en zelf tenslotte niets anders dan bouw- en stijlcomposities. Hierbij is, evenals in het abstracte schilderij b.v. van Piet Mondriaan en Theo van Doesburg en in de absolute schilderopvatting van Kandinsky de gelijkenis met de natuur geheel verdwenen. Vooral bij deze uiterste opvattingen klaagt de mensch er over, dat hij niet meer kan zien wat het schilderij voorstelt.

Alle opvattingen van het expressionisme in den ruimsten zin hebben gemeen, dat zij in tegenstelling met het impressionisme streven naar strenger opbouw.

En dit is, wat ook in de verdere ontwikkeling van Knap's opvatting is waar te nemen. Het was vooral, zooals wij zagen, de compositiedrang in lijnenspel en kleuren, die zijn opvatting beheerschte. Mocht deze eigenschap door het impressionisme oogenschenlijk wat gevaar lopen onderdrukt te worden, de tijd was nu aangebroken, dat deze zich met alle kracht kon uiten en dat niet alleen door den invloed van de verandering van de algemeene mentaliteit, maar hier werkt nu tevens de invloed van zijn Calvinistische levensopvatting, die intuschen bij hem was gerijpt.

Het Calvinistisch wereldbeeld toch is een beeld van groote strenge structuur. In zijn zuivere opvatting heeft het zich nooit verlopen in eenzijdigheden. Het heeft nooit een enkele eenzijdigheid verabsoluut en ook geen enkele eenzijdigheid veronachtzaamd. Allereerst belijdt het God als schepper van hemel en aarde. Daarmee heeft het ook voor het transcendentie zonder te verlopen in deïsme. Het leert de immanentie zonder te vervallen in pantheïsme. Het weet de realiteit, de materie te waardeeren, zonder deze voor absoluut te verklaren en in materialisme te vervallen. Het heeft oog voor den bouw, de architectuur in het geschapene, voor de algemeenheid, zonder voorbij te zien de eindeloze variëteit van het individuele, het bijzondere. Het heeft oog voor het gevoel in religie en kunst, maar vat ook in wijsgeerig-logisch systeem alle categorieën van het materiele en het geestelijke samen in tegenstelling met de pantheïstische al-eenheidsleer, theïstisch als mikrokosmos van den makrokosmos.

dragen, feit is, dat wij niet mogen zeggen, dat dat „ik“ behoort tot onze natuur, want dan zou Christus een menselijke natuur gehad hebben waar iets aan onthrok, dat er feitelijk bij behoorde.

Deze conclusie lijkt ons zoo voor de hand liggend en zoo vanzelfsprekend, dat we bijna aarzelen, haar voor onze lezers nader te verdedigen.

Toch schijnt zulks noodzakelijk met het oog op het feit, dat telkens weer betoogd wordt, dat bij de opvatting, die dezerzijds elders werd uitgesproken, Christus niet een volkomen mensch zou geweest zijn.

Nu mogen we er echter op wijzen, dat het niet onze stelling is, dat Christus geen menselijk „ik“ had, maar dat het de stelling is van de Gereformeerde dogmatiek.

Nu geven we wel gaarne toe, dat zij, die de onderscheiding „ik“ en „natuur“ niet wenschen, hier voor een zeer groot inconvenient zitten. Immers hoe is het hen mogelijk, om tegelijkertijd te betoogen, dat Christus wel een volkomen menselijke natuur aannam, maar dat Zijn „ik“ een Goddelijk „ik“ was.

En wanneer dezulken dan zeggen, dat de persoonsorganisatie van den Heiland nu eenmaal een mysterie is, dan antwoorden wij: „Wat bedoelt ge dan met de uitdrukkingen die in de dogmatiek door U worden gebezigd?“

Wat wij in een vorig artikel zeiden, geldt toch ook op dit punt stellig evenzeer als steeds, dat wij met een bepaalde uitdrukking iets moeten bedoelen en dan wel iets, dat zinvol is, iets, dat wij zelf ook binnen den begripsmatigen inhoud van ons „leven“ moeten kunnen vatten.

Het ware toch niet te denken, dat er menschen zouden zijn, die in de dogmatiek opereeren met termen, waarvan zij zelf zeiden, dat het, zakelijk gezien, inhoudloze uitdrukkingen waren.

Natuurlijk veronderstellen wij zoo iets geen oogenblik.

Het is nu voor dezen bouw, voor deze Calvinistische visie voor den grooten bouw en compositie in heel de schepping, dat Knap in zijn laatste kunstperiode sterk het oog geopend heeft en vooral bij zijn onderwijs in het teekenen aan het Geref. Gymnasium is het, dat hij hier den nadruk op legt.

Met het oog hierop heeft hij een schitterende reeks teekeningen ontworpen, waarvan een kleine collectie eigendom is geworden van het gymnasium. Het accent ligt hier op de gestyleerdheid, op den architectonischen bouw. Knap heeft ze vooral beschouwd als hulpmiddel bij zijn onderwijs om zijn leerlingen de aesthetische verhoudingen in lijnenspel en kleurschakeering in het natuurlijke bij te brengen; echter niet om hier bij te blijven staan, maar tegelijk het oog te openen voor het aesthetisch schoon in al het materiele en geestelijke.

Daarom was zijn onderwijs terecht een schakel in het geheel der vakken, die onderwezen worden. Het was hem niet te doen om wat te teekenen en het aanbrengen van wat kleuren, maar zijn onderwijs was gedragen door een algemeen beginsel, een groote visie, die het oog tracht te openen voor al het schoon, allereerst in de natuur, maar dan ook in de werken der kunst, niet alleen in de architectuur, plastiek, schilderkunst, muziek, maar ook in de literatuur en daarin ligt de waarde van zijn onderwijs voor de gymnasiale opleiding.

Eigenlijke schilderijen, die sterk door deze opvatting van gestyleerdheid zijn beïnvloed, bestaan er naast de bekende teekeningen van hem niet. Had hij langer geleefd, dan zou ongetwijfeld zijn nieuwe opvatting ook zijn schilderkunst in engeren zin beïnvloed hebben.

L.

„Op het hooge Pinksterfeest“.

Ten aanzien van de geloofsovertuiging van Mevrouw Bosboom-Toussaint verkeeren velen onder ons nog altijd in onzekerheid. Zij weten niet, wat zij ten dezen „aan haar hebben“. Toen ik met een onzer kennissen, een man van ontwikkeling, die in het volle leven mee in de voorhoede gestaan heeft, sprak over het getuigenis des geloofs, dat Mevrouw Bosboom in haar romantische werken deed uitgaan, haalde hij bedenkelijk de schouders op. Een paar dagen later nam ik haar brochure mede „De terugkeer van Golgotha“, en las hem daaruit een fragment voor, zonder den naam der Schriftster te noemen. Hij erkende, dat het geen onzeker geluid was. Toen ik hem daarna het boekje overhandigde, zag hij, dat Mevrouw Bosboom-Toussaint de auteur er van was. „Dat had ik niet gedacht“, sprak hij eenigszins verwonderd.

Terecht zeide de heer N. Heinen van Stadskanaal onlangs in een radio-toespraak: „Jammer genoeg neemt de lezer lang niet altijd de moeite om naar de prachtige koren in het werk van Mevrouw Bosboom te zoeken“.

Het zou alleszins de moeite loonen, die kern in haar omvangrijk oeuvre belangstellend na te gaan. Het kloek getuigenis, door haar afgelegd ten aanzien der waarachtigheid van Christus' opstanding en hemelvaart en omtrent de uitstorting van den Heiligen Geest op den Pinksterdag, kan zulks bewijzen.

...

Maar indien wij dat niet mogen veronderstellen, dan blijft de vraag, of er dan wel een andere conclusie mogelijk is dan deze, dat de mensch in zijn menselijke natuur niet ook tegelijkertijd zijn „ik“ ontving als deel van of als organische geleiding in die natuur.

De onderscheiding tusschen „ik“ en „natuur“ lijkt ons hier onwedersprekelijk geboden.

Zoodat wij moeten concluderen, dat de persoon van den mensch georganiseerd is, doordien in dien mensch de menselijke natuur zich openbaarde en tevens een menselijk „ik“ in die natuur als zelfstandige van de natuur te onderscheiden grootheid werd ingelegd.

...

Uit den aard der zaak moeten wij nu toch het hier gegevene en op de Schrift gegrond, immers uit de dogmatiek afgeleide, standpunt in verband met de schriftuurlijke gegevens wel even nader realiseren.

Dat Christus een waarachtig menselijk lichaam had, werd door de Kerk tegenover de Doceten steeds volgehouden.

Zulks te ontkennen, zou trouwens ook de meest nadrukkelijke uitspraken van de Schrift negeeren.

Wij lezen echter, dat Christus ook een psyche had. Wie zou ook een menselijk zieleleven bij den Heiland, van Wien de Schrift zegt, dat Hij in alle dingen is verzocht geweest als wij, durven loochenen?

Maar nu komen hier uit den aard der zaak moeilijkheden en levens consequenties.

Wanneer toch Christus een menselijk lichaam en een menselijke psyche had, en wanneer wij tegelijk kunnen zeggen, dat Hij had een menselijke natuur, dan staan twee dingen vast: 1e. dat lichaam en ziel beide behooren tot de menselijke natuur.

„De herder is verslagen, de kudde is verstrooid. De vijanden triomfeeren; dat klein gedeelte zijner volgeren, dat nog behoefte heeft bij elkander te komen, schuilt zamen achter gesloten deuren om de vreeze der Joden. Men kan gerust zijn; de naam van dezen Christus zal welhaast vergeten worden, zooals die van menig anderen valschen Messias; zijn aanhang is ganschelijk verstrooid!... Maar ziet! Veertig dagen later, op het hooge Pinksterfeest, ziet men deze bloode, moedeloze, onkundige mannen optreden te Jeruzalem, midden in den Tempel...“

Petrus, eens de zwakste en bloohartigste onder allen, treedt vrijmoedig op als de woordvoerder zijner broederen en spreekt met al de kloekheid van geest en met al de beslistheid eener vaste overtuiging, die ingrijpt in de consciëntien, en met een geestdrift, die van hooger bezieling getuigt. Niemand onder de duizenden, die hem hooren, tijdgenooten en stadgenooten, heeft een woord van tegenspraak, als hij spreekt van Jezus den Nazarener, dien zij gekruisigd hebben... en die verhoogd zijnde aan de rechterhand van God, nu naar Zijne belofte den Heiligen Geest heeft uitgestort over hem zelve en zijne geloovige broederen. Niemand heeft een woord van tegenspraak, zelfs niet de Phari-zeen en Schriftgeleerden, die van deze wondervolle getuigenis en de wondere teekenen, die haar voorafgingen, de ontroerende toeschouwers zijn. Ontneemt nu aan dezen Petrus, aan de elven, die met hem staan, de waarachtigheid van het feit der opstanding van Jezus, waarvan zij zeggen durven de getuigen te zijn, en verklaart mij dan deze hunne houding, deze vrijmoedigheid, dit stilzwijgen van alle vijanden en haters, wien in het aangezicht wordt gezegd, dat zij dezen opgewekten Jezus hebben gekruisigd en gedood! Verklaar mij dan die gemeente, die daar triumfantelijk wordt opgebouwd op het fundament van dien gekruisten Jezus, die door Zijne opstanding, door Zijne hemelvaart krachtig is gebleken te zijn de Christus, de Verlosser Israëls...“

Naast de treffende teekening van de mogendheid des Geestes, die zich deed gelden op den apostel Petrus en de elven, valt ons hier vooral in het oog de belijdenis ten opzichte van de Kerk des Heeren. Op het Pinksterfeest heeft de verheerlijkte Heiland door den Heiligen Geest het geloof gewekt „in de harten van duizenden, van millioenen in alle landen der aarde van het eene geslacht op het andere“. Toen heeft Christus „eene Gemeente gevestigd, eene Kerk gebouwd, die door alle wisseling der tijden heen, ondanks alle vormen en hervormingen, die zij ondergaat, pal blijft staan meer dan achttien eeuwen lang“...“

„In geene eeuw, zelfs niet in deze negentiende, is de Christus zó arm geweest, en de aarde zó verlaten, dat zich niet te midden van het algemeen verderf en ongeloof, eene Gemeente heeft vertoond, die zich vastelijk en oprecht hield verbonden aan haar Hoofd; eene waarachtige Gemeente, gemeenschap oefenende met haren Heer, verlicht door Zijn Geest en Woord, Zijne waarheid bewarende in haren schoot, den engen weg, die ten leven leidt verkiezende, strijd en lijden niet schuwende, maar zich zelve verloochnende, Zijn Kruis opnemende en Hem volgende, dagelijks tot op den Kruisberg; eene Gemeente, die door haar leven en streven, hetzij zich afzonderende van de wereld, hetzij zich

2e. dat het „ik“ onderscheiden moet worden zoowel van het lichaam als van de psyche.

Wij zagen toch, dat Christus geen menselijk „ik“ had.

Het lijkt ons onmogelijk, om aan deze gedachtenconsequentie te ontkomen.

Maar daaruit volgt dan weer, dat ook bij ons het „ik“ noch in het lichaam, noch in de psyche zetelt, maar dat het van deze twee moet worden onderscheiden.

...

En tenslotte kunnen wij ons weer niet onttrekken aan de logica der feiten ten opzichte van een ander punt, dat de dogmatiek evenzeer ons leert.

Dit is dat punt, dat Christus juist door Zijn menselijke natuur gemeenschap had met het menselijke geslacht, en dat juist in die menselijke natuur, dat is dan in het lichamelijke en in het psychische, de gemeenschap tusschen Christus en het menselijke geslacht tot uitdrukking kwam.

Maar hieruit volgt dan toch onvermijdelijk, dat er ook een psychische gemeenschap is tusschen de menschen onderling krachtens de gemeenschap van allen met hun stamvader Adam.

Zoodat wij niet anders kunnen doen dan concluderen, dat het somato-psychische als een eenheid van de ouders wordt ontvangen en dat God daarin inlegt bij de conceptie van de nieuwe vrucht, die eens mensch zal worden, een geschapen „ik“, dat substantieel bestaat, en dat wij den geest des menschen noemen.

...

Wij hopen op deze dingen later terug te komen. Om voldoende afwisseling te houden in deze artikelenreeks willen wij onze artikelen thans voor eenige weken onderbreken.

J. W.